

www.enpe.gr

ΕΡΕΥΝΑ ΣΕ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
Από την Ένωση Περιφερειών Ελλάδος

Εισαγωγή

Οι μετακινήσεις πληθυσμών δεν είναι καινούργιο φαινόμενο στην Ιστορία της ανθρωπότητας. Μια πληθώρα αιτιών - συνήθως σοβαρών ή τραυματικών όπως ο πόλεμος, η αρρώστια, η φτώχεια, οι περιβαλλοντικές καταστροφές κλπ. - πυροδοτούσαν ανέκαθεν τη μετανάστευση διαφόρων ομάδων. Έτσι και ο πρόσφατος πόλεμος στη Συρία, αλλά και η γενικότερη αστάθεια στη Μέση Ανατολή, πυροδότησαν τη μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμών που γνωρίζει σήμερα η Ευρώπη από τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η κρισιμότητα του φαινομένου για την Ευρώπη δεν περιορίζεται στη γειτνίασή της – μέσω της Ελλάδας - με την εστία της κρίσης: η ροή των προσφύγων ενισχύεται - σε συχνότητα και ένταση - από τη μεγάλη τεχνολογική πρόοδο στους τομείς των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών που κατήργησαν τα γεωγραφικά σύνορα μεταξύ των άλλοτε «κλειστών» Εθνών - Κρατών και ενίσχυσαν τόσο την οικονομία όσο και τις πολιτικές/ κοινωνικές δομές της Ένωσης. Με άλλα λόγια, η Ευρώπη είναι και θα παραμείνει πόλος έλξης προσφύγων/ μεταναστών παρά τις αντιδράσεις των Κρατών μελών της. Για την Ελλάδα, ωστόσο, η κρισιμότητα του φαινομένου έγκειται στην αλληλοκάλυψη δύο κρίσεων: της οικονομικής και, εσχάτως, της προσφυγικής.

Είναι αλήθεια ότι η μετανάστευση αποτελεί παγκόσμιο κοινωνικό ζήτημα που απαιτεί τη διακρατική συνεργασία για την αντιμετώπισή του. Απαιτεί, όμως, και το συντονισμό όλων των πολιτικών δράσης της Πολιτείας σε ένα βιώσιμο σχέδιο, αυτό ακριβώς που απουσιάζει σήμερα με αποτέλεσμα η όποια συμφωνία σε κορυφαίο διακρατικό επίπεδο να πέφτει στο κενό μόλις σε διάστημα ημερών.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ένωση Περιφερειών Ελλάδος και η Κάπα Research ανέλαβαν την πρωτοβουλία να διερευνήσουν το προσφυγικό ζήτημα στην «πηγή», δηλαδή να προσεγγίσουν τους πρόσφυγες που βρίσκονται στο Ελληνικό, στο λιμάνι του Πειραιά, στο Σχιστό και στον Ελαιώνα και να επιχειρήσουν μια πρώτη «χαρτογράφηση» του πληθυσμού αυτού ακολουθώντας το ερευνητικό τρίπτυχο *προέλευση – ταξίδι - προορισμός* (Ποιοι είναι οι πρόσφυγες; Ποιοι λόγοι τους οδήγησαν στην Ελλάδα; Πώς κρίνουν την παραμονή τους εδώ; Πού θέλουν να καταλήξουν; κλπ), διεξάγοντας κάθε συνέντευξη ανώνυμα και εξατομικευμένα στα αραβικά, τα αφγανικά και τα αγγλικά και ακολουθώντας τους κανόνες δεοντολογίας που υπαγορεύει η ESOMAR για την προσέγγιση ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων.

Ανάλυση ευρημάτων

1. Ποιοι είναι οι πρόσφυγες; Ταυτότητα & δημογραφικά χαρακτηριστικά

Στην πλειοψηφία τους Σύροι (74%), άνδρες (73,8%), νέοι (72,2% έως 35 ετών) και με περιορισμένη μόρφωση (61,3% με καθόλου ή έως 9ετή εκπαίδευση), οι πρόσφυγες που διαμένουν στα ειδικά διαμορφωμένα καταλύματα του Λεκανοπεδίου Αττικής είναι Σουνίτες (83%) και η θρησκευτική πίστη καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την ταυτότητά τους αφού προσεύχονται καθημερινά (58,1%). Οι περισσότεροι επικοινωνούν επαρκώς μόνο στα αραβικά, ενώ το 25% περίπου μιλά και αγγλικά. Αναφορικά με τις επαγγελματικές τους δεξιότητες, τα 2/3 δηλώνουν οικονομικά ενεργοί. Στη χώρα τους απασχολούνταν στη βιοτεχνία (19,6%), στον δημόσιο τομέα (12,5%), στο εμπόριο (11%), σε τράπεζα ή άλλη ιδιωτική επιχείρηση (7,5%), ενώ σε γεωργικά/κτηνοτροφικά επαγγέλματα δραστηριοποιούνταν ένα 10% περίπου. Ο οικονομικά μη-ενεργός πληθυσμός (37,5%) αποτελείται από μαθητές/φοιτητές (15,5%), ανέργους (10,8%) και νοικοκυρές (11,2%).

2. Τα αίτια της μετανάστευσης

Η εικόνα που σκιαγραφούν οι πρόσφυγες για την κατάσταση που επικρατούσε στη χώρα τους είναι εφιαλτική: *συνεχείς βομβαρδισμοί* (65,4%), *εμφύλιος πόλεμος* (33,5%), *κλίμα τρομοκρατίας* (32,7%) και *συχνές εχθροπραξίες* (28,8%). Δεν αποτελεί έκπληξη, λοιπόν, το γεγονός ότι οι 7 στους 10 προτάσσουν τον *κίνδυνο για τη ζωή τους ή της οικογένειάς τους* - την επιβίωσή τους - ως το πιο σημαντικό αίτιο μετανάστευσης. Οι 6 στους 10 έχουν χάσει κάποιο οικείο ή γνωστό τους πρόσωπο από *βομβαρδισμούς* (26,2%), *αδέσποτα πυρά* (14,4%) *ένοπλες συγκρούσεις* (10,5%), *τρομοκρατικές επιθέσεις* (10,1%) ή *χτυπήματα κυβερνητικών δυνάμεων* (9%). Δευτερεύοντα αίτια μετανάστευσης αποτελούν η *αποφυγή της στράτευσης*, η *φτώχεια* και οι *ελλείψεις βασικών αγαθών και υποδομών*, αλλά και η *περιστολή των ατομικών/ πολιτικών δικαιωμάτων* ή η *ανάγκη οικογενειακής συνένωσης*.

Οι δεσμοί με τη χώρα προέλευσης διατηρούνται μέσω της οικογένειας καθώς οι 9 στους 10 έχουν αφήσει πίσω κάποιο συγγενικό τους πρόσωπο (όπως γονείς (57,2%), αδέρφια (46,9%), άλλους συγγενείς (33,8%), παιδιά (13,5%)) ή της περιουσίας (το 53,1% διατηρεί ακόμη περιουσία στην περιοχή που άφησε). Κατά συνέπεια, η πλειοψηφία δηλώνει ότι θα ήθελε κάποια στιγμή να επιστρέψει στην πατρίδα όταν τελειώσει ο πόλεμος. Η ευθύνη για την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα τους αναγκάζοντάς τους να μεταναστεύσουν αποδίδεται κυρίως στο *καθεστώς/στην κυβέρνηση* (56,6%) και λιγότερο στη δράση του ΙΣΙΣ (36,3%) και των άλλων παραστρατιωτικών οργανώσεων, (όπως ο Συριακός Απελευθερωτικός Στρατός (22,4%), το μέτωπο Nursa (16,6%), οι Ταλιμπάν (12,3%), οι Κούρδοι αντάρτες του PKK (8,4%) και του YPG (10,8%)).

3. Το ταξίδι

Περισσότεροι από τους μισούς ερωτώμενους πρόσφυγες (53,1%) διατηρούν την αισιοδοξία τους παρά τις δυσκολίες και πιστεύουν ότι *σε ένα χρόνο από σήμερα τα πράγματα θα είναι πολύ ή έστω λίγο καλύτερα*. Σημαντικό είναι, ωστόσο, το ποσοστό εκείνων που δηλώνουν *απαισιόδοξοι* (38,5% θεωρεί ότι *τα πράγματα θα είναι περίπου τα ίδια ή χειρότερα*), ποσοστό που αναμένεται να αυξηθεί όσο είναι αδύνατη η διέλευση προς την Κεντρική Ευρώπη. Πιο ειδικά, η φυγή από το απόλυτο κακό - που μέχρι πρότινος αποτελούσε «το σπίτι τους» - προς κάτι καλύτερο, που είναι, ταυτόχρονα, άγνωστο και αβέβαιο, προκαλεί ανάμεικτα συναισθήματα: η *ελπίδα* (24,7%) και η *χαρά* (12,5%) εναλλάσσονται με τον *φόβο* (22,4%), την *ανησυχία* (20,2%) και τον *θυμό* (11,6%).

Προερχόμενοι από κοινωνίες όπου η οικογένεια αποτελεί βασική δομή, οι 7 στους 10 ταξιδεύουν μαζί με κάποιον συγγενή ή ένα οικείο σε αυτούς πρόσωπο. Για τους περισσότερους (62,8%), το ταξίδι έχει διαρκέσει λιγότερο από 30 ημέρες, ενώ οι 6 από τους 10 έχουν μείνει για πάνω από δέκα μέρες σε κάποιο κατάλυμα ενδιάμεσης χώρας - πιθανότατα στην Τουρκία. Πριν ξεκινήσουν από τη χώρα τους πήραν σημαντικές πληροφορίες από γνωστούς ή συγγενείς που έχουν ήδη εγκατασταθεί σε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (36,6%) ή βρήκαν πληροφορίες από το *internet* και τα *social media* (20,2%). Το διαδίκτυο φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού καθώς η πλειοψηφία (53,5%) κάνει χρήση έξυπνων συσκευών τηλεφώνου (*smartphone*).

Οι περισσότεροι ερωτώμενοι πλήρωσαν για να φτάσουν στην Ελλάδα: το 53,1% δηλώνει ότι έδωσε αμοιβή σε κάποιον για βοήθεια και παρά την ενεργοποίηση των οργανωμένων δομών του ελληνικού Κράτους και των ΜΚΟ, ένα 20,9% έδωσε αμοιβή για την μετακίνησή του (και) εντός Ελλάδος. Στις περισσότερες των περιπτώσεων (52,1%), το άτομο που έλαβε την αμοιβή συμπεριφέρθηκε καλά στους πρόσφυγες, ενώ στο 36,1% των περιπτώσεων η συμπεριφορά του διακινητή ήταν άσχημη.

4. Ο προορισμός

Οι 7 στους 10 (68%) πρόσφυγες που διαμένουν σήμερα στα κέντρα υποδοχής/φιλοξενίας του Λεκανοπεδίου θέλουν να φτάσουν στη Γερμανία και δηλώνουν *πολύ* ή *αρκετά αισιόδοξοι* ότι θα τα καταφέρουν (59,6%). Η επιλογή της χώρας προορισμού γίνεται κυρίως με βάση την *παρουσία άλλων συγγενών* (64,5%) και *συμπατριωτών* (12,3%) και, δευτερευόντως, με βάση τις *φιλικές για τους πρόσφυγες συνθήκες υποδοχής* (17%), *νομιμοποίησης* (εύκολη διαδικασία απόδοσης ασύλου - 14,6%) και *διαβίωσης* (εύρεση εργασίας - 8,8%).

Η Ελλάδα (77,6%) και η Γερμανία (74%) συγκεντρώνουν τις περισσότερες θετικές γνώμες ανάμεσα στις χώρες που διαδραματίζουν ρόλο στο προσφυγικό ζήτημα, σε αντίθεση με την Τουρκία και τη Ρωσία που αντιμετωπίζονται αρνητικά (50,8% και 44,7% οι αρνητικές γνώμες- μόλις 15,1% και 8,4% οι θετικές γνώμες για τις δύο χώρες αντίστοιχα). Υψηλά ποσοστά αποδοχής συγκεντρώνει και η Ευρωπαϊκή Ένωση (57,8%, μόλις 6,7% αρνητικές κρίσεις). Σε αντίθεση με το διογκούμενο αίσθημα αντιευρωπαϊσμού που βιώνουν οι λαοί των κρατών-μελών της, οι πρόσφυγες βλέπουν την Ευρώπη σαν τόπο-πρότυπο ευημερίας.

5. Η Ελλάδα ως χώρα-transit

Παρά τις θετικές γνώμες η Ελλάδα δεν αποτελεί χώρα-προορισμό. Ακόμη και αν - στην πρώτη προσπάθεια - δεν καταφέρουν να περάσουν τα σύνορα προς την κεντρική Ευρώπη, μόλις ένα 12,5% των προσφύγων θα επέλεγε να εγκατασταθεί μόνιμα στη χώρα μας [είτε σε κάποια οργανωμένη δομή (8,6%), είτε σε συγγενείς/φίλους που κατοικούν ήδη στην Ελλάδα (3,9%)]. Οι περισσότεροι *θα έμεναν προσωρινά σε χώρο υποδοχής ελπίζοντας να ανοίξουν τα σύνορα* (54,4%), *θα αναζητούσαν άλλο πέρασμα* (13,5%) ή *θα επέστρεφαν στην πατρίδα τους* (16,8%).

Η Ελλάδα είναι χώρα-transit κυρίως εξαιτίας της *ευκολίας να περάσει κάποιος τα σύνορα* (76,3%) και του χαμηλού κόστους (*είναι πιο φθηνά* (19,1%). Άλλοι λόγοι: *παίρνει κανείς ευκολότερα το χαρτί για την κεντρική Ευρώπη* (16,1%), *οι Έλληνες είναι φιλόξενοι και βοηθάνε τους πρόσφυγες* (13,8%), *οι ελληνικές αρχές δεν είναι τόσο αυστηρές* (11,4%) και, τέλος, *υπάρχει μια φιλική προς τους πρόσφυγες κυβέρνηση* (7,1%).

Δεδομένων των συνθηκών, το 40,6% νιώθει καλά από τη μέχρι τώρα παραμονή του στη χώρα μας, μέτρια το 24,5%, ενώ άσχημα αισθάνεται το 26,5%. Όλοι ανεξαιρέτως οι θεσμοί/φορείς που εμπλέκονται στη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης στην Ελλάδα κρίνονται θετικά: το λιμενικό σώμα, η αστυνομία, η κυβέρνηση, οι ΜΚΟ, το σύστημα υγείας και η τοπική αυτοδιοίκηση λαμβάνουν θετικές κρίσεις σε ποσοστά άνω του 60%. Το βασικό πρόβλημα που συναντούν οι πρόσφυγες στην επαφή τους με τις υπηρεσίες του κράτους είναι η γλώσσα (53,5%).

Σχεδόν οι 7 στους 10 κρίνουν προβληματική την κατάσταση του χώρου που διαμένουν προσωρινά (Πειραιάς, Ελληνικό, Σχιστό, Ελαιώνας) κυρίως ως προς τις συνθήκες αξιοπρεπούς στέγασης δηλαδή *μπάνια/τουαλέτες* (81,3%), *κρεβάτι/χώρος ύπνου* (58,5%) και τα *χρήματα* (37,4%). Οι 4 στους 10 δηλώνουν ότι τους ταλαιπωρεί κάποιο πρόβλημα υγείας και οι 3 στους 10 ότι αρρώστησαν ή τραυματίστηκαν κατά την διάρκεια του ταξιδιού τους.

6. Η Ελλάδα ως χώρα παραμονής

Παρά το γεγονός ότι στο σύνολό τους οι πρόσφυγες δεν επιθυμούν να εγκατασταθούν στην Ελλάδα, υπό ορισμένες συνθήκες, σχεδόν οι 3 στους 10 θα επέλεγαν να μείνουν: το 27,9% *θα έμενε αν έβρισκε δουλειά* και το 30,1% *θα κάνει αίτηση ασύλου στη χώρα μας αν δεν καταφέρει να περάσει τα σύνορα*. Το 31,8% θα έμενε στην Ελλάδα γιατί θα είναι *πιο εύκολο από άλλες χώρες*, το 25,8% γιατί *υπάρχει ήδη κοινότητα από τη χώρα του εδώ ή έχει συγγενείς* και το 14% επειδή *έχει καλό σύστημα κοινωνική προστασίας*. Το 24,1% - εάν έμενε τελικά στην Ελλάδα - θα επεδίωκε την επανένωση της οικογένειάς του προσκαλώντας την εδώ.

Όπως σε κάθε περίοδο μεταναστευτικού ρεύματος, έτσι και τώρα τα αστικά κέντρα - και ιδιαίτερα η πρωτεύουσα - αποτελούν τον επιθυμητό τόπο εγκατάστασης: το 49,7% των προσφύγων θα προσπαθούσε να βρει στέγη στην περιοχή της Αθήνας και γύρω από αυτήν, ενώ το 22,4% θα έμενε οπουδήποτε αρκεί να μπορούσε να διασφαλίσει δουλειά, τροφή και στέγη. Ωστόσο, μόλις το 21,9% θεωρεί ότι έχει πιθανότητα να βρει δουλειά στην Ελλάδα: από αυτούς το 21,6% έχει τη δυνατότητα να εργαστεί ως εργάτης, το 20,7% ως υπάλληλος γραφείου, το 17% σε βοηθητικές εργασίες, ένα άλλο 17,1% θα μπορούσε να κάνει επιχείρηση ή να ανοίξει μαγαζί, επίσης, ένα 17,1% θα μπορούσε να απασχοληθεί στον αγρο-κτηνοτροφικό τομέα, ενώ, τέλος ένα 6,5% θα ασκούσε κάποιο εξειδικευμένο επάγγελμα (γιατρός, δικηγόρος, μηχανικός κλπ.).

Επίλογος

Στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο, οι μεγάλες διακρίσεις μεταξύ των λαών δεν είναι ιδεολογικές, πολιτικές ή οικονομικές. Είναι πολιτισμικές. Οι λαοί και τα έθνη προσπαθούν να απαντήσουν στη βασική, μεταξύ άλλων, ερώτηση όλων των ανθρώπων: Ποιοι είμαστε; Και απαντούν με τον πιο παραδοσιακό τρόπο που υπάρχει: προσδιορίζονται με όρους θρησκείας, γλώσσας, ιστορίας, αξιών, συνθηθειών και θεσμών. Ταυτίζονται με πολιτισμικά σύνολα: φυλές, εθνότητες, θρησκευτικές κοινότητες, έθνη, και σε ευρύτερο επίπεδο, με πολιτισμούς. Χρησιμοποιούν την πολιτική όχι μόνο για να προβάλουν το συμφέρον τους, αλλά και για να ορίσουν την ταυτότητά τους. Γνωρίζουμε ποιοι είμαστε μόνο όταν ξέρουμε ποιοι δεν είμαστε, και, πολύ συχνά, όταν ξέρουμε ενάντια σε ποιόν είμαστε¹.

Μετά τις πρόσφατες τρομοκρατικές επιθέσεις σε ευρωπαϊκό έδαφος, η ματιά του Huntington για τη σύγκρουση των πολιτισμών φαντάζει περισσότερο επίκαιρη από ποτέ. Ωστόσο, η πολυμορφία

¹ S.P.Huntington, *The clash of Civilizations and the remaking of world order*, 1996

είναι μια πραγματική συνθήκη του κόσμου στον οποίο ζούμε. Η αποδοχή ή η άρνηση του πολυπολιτισμικού μοντέλου που επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί στην Ευρώπη τις τελευταίες δεκαετίες δεν αναιρεί την πραγματικότητα αυτήν και άρα την ανάγκη διαμόρφωσης νέων κανόνων συνύπαρξης.